

Лекція 10. Кримінологічна характеристика організованої злочинності

План

1. Поняття організованої злочинності.
2. Ознаки організованих злочинних об'єднань.
3. Ролі, функції та розподіл обов'язків у організованих злочинних об'єднаннях.

Література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007.
2. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002.

1. Поняття організованої злочинності

Практика соціального життя змусила визнати на найвищому рівні державної влади існування в Україні організованої злочинності. Організована злочинність в силу багатьох факторів характеризується високою латентністю. Офіційна кримінально-правова статистика відображає лише її видиму частину.

За офіційними статистичними даними МВС України, за період 2006–2017 рр. в Україні у 2006 р. було виявлено 466 організованих груп і злочинних організацій, у 2007 р. – 420, у 2008 р. – 378, у 2009 р.– 379, у 2010 р.– 397, у 2011р.– 395, у 2012 р.– 258, у 2013 р.– 185, у 2014 р. – 166, у 2015 р. – 135, у 2016 р. – 136, у 2017 р. – 210 804. За створення злочинної організації у 2013 р. було обліковано 8 злочинів; 2014 р. – 5; 2015 р. – 18; 2016 р. – 33; 2017 р. – 88; 2018 р. – 84. За створення терористичної групи чи терористичної організації у 2013 – 1; 2014 р. – 478; 2015 р. – 849; 2016 р – 391; 2017 р. – 277; 2018 р. – 175 805. Ці цифри скоріше відображають здатність системи кримінальної юстиції виявляти й реєструвати діяльність злочинних спільнот. У реальності ж організована злочинність має значно вищі показники, які важко виявити через її високу латентність. Понад 34 % всіх проявів організованої злочинності щорічно реєструється в таких регіонах: Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Полтавська і Одеська області, м. Київ.

Організована злочинність є найбільш складним, багатогранним та небезпечним явищем, яке посягає, перш за все, на політичну, економічну, соціальну, правову та моральну сфери суспільства. Залежно від різного роду злочинів організована злочинність має неоднакову розповсюдженість у різних країнах. Вона виникла не випадково, оскільки тісно пов'язана з особливими соціально-економічними і навіть історичними чинниками.

Вперше спробу сформулювати поняття організованої злочинності здійснили американські соціологи. **Уолтер Ліппман** у статті *«Злочинний світ: наш таємний прислужник»* писав, що на відміну від звичайної злочинності, яка носить повністю грабіжний характер, *організована злочинність пов'язана з наданням певних послуг або товарів* (1971 р.). Американський кримінолог **Альфред Ландеміт** визначив організовану злочинність як *особливу форму співробітництва кількох осіб або угруповань з метою забезпечення успішної їх діяльності*. **Луїз Шеллі** говорив про організовану злочинність як таку, що *цементується фінансовими інтересами*. Насилля тут застосовується лише для захисту економічних інтересів злочинного угруповання. Більшість членів злочинних організацій отримують переважаючу частку прибутку на нелегальних ринках.

Президентська комісія США дала таке поняття організованої злочинності: *це асоціація, яка прагне функціонувати поза контролем американського народу і органів влади*. Вона включає у себе тисячі злочинців, які діють у рамках таких же складних структур, як великі корпорації, підкоряються своїм законам, що застосовуються з більшою жорстокістю, ніж закони держави. Її дії є результатом складних домовленостей, спрямованих на досягнення контролю над цілими сферами діяльності для отримання надприбутків.

У *Рамковій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності* від 21 липня 1997 р. під організованою злочинністю розуміють «групову діяльність трьох або більше осіб, яка характеризується ієрархічними зв'язками або особистими відносинами, які дають змогу їх ватажкам витягати прибуток або контролювати території і ринки, внутрішні та

зовнішні, за допомогою насильства, залякування або корупції як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення у легальну економіку.

2. Ознаки організованих злочинних об'єднань

У вітчизняній кримінології дефініції організованої злочинності з'явилися лише в останні роки, і вони досить різноманітні. Деякі вчені характеризують організовану злочинність як *складний вид кримінальної діяльності, що здійснюється у великих масштабах організованими групами, які мають внутрішню структуру, отримують доходи шляхом створення й експлуатації ринків незаконних товарів і послуг*. Інші під організованою злочинністю розуміють *відносно масову групу стійких і керованих об'єднань злочинців, які займаються кримінальною діяльністю у вигляді промислу і створюють систему захисту від соціального контролю з використанням таких протиправних засобів, як насилля, залякування, корупція та розкрадання у великих розмірах*.

У Законі України **«Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю»** під організованою злочинністю розуміється *сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань*. Метою боротьби з організованою злочинністю є: 1) встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; 2) усунення причин і умов існування організованої злочинності.

Організовану злочинність в Україні представляють організовані групи та злочинні організації. Спеціальними видами організованих злочинних об'єднань є банди, організовані терористичні об'єднання, не передбачені законом воєнізовані або збройні формування.

Організована група – стійке об'єднання декількох осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення певних видів злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Ознаками організованої групи є: участь декількох осіб (три і більше); попередня зорганізованість; стійкість; мета вчинення двох і більше злочинів; об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи; розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану.

Злочинна організація – це стійке ієрархічне об'єднання декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. За рівнем ієрархії учасників злочинної організації доцільно поділити на організаторів усього об'єднання, керівників структурних частин і рядових учасників.

Основні ознаки організованої злочинності:

- а) ієрархічність;
- б) розподіл ролей і функцій;
- в) наявність «нормативних розпоряджень»;
- г) самофінансування;
- д) систематичну цілеспрямовану діяльність.

За рівнем ієрархії учасників злочинної організації доцільно поділити на організаторів усього об'єднання, керівників структурних частин і рядових учасників.

3. Ролі, функції та розподіл обов'язків у організованих злочинних об'єднаннях

Для організованої групи характерний не будь-який *розподіл ролей* (наприклад, між *виконавцем* і *пособником* чи *підбурювачем* і *виконавцем*), а лише такий, що передбачає *обов'язкову фігуру організатора*.

Особливість розподілу ролей у злочинній організації зумовлена *ієрархією*, що передбачає декілька організаторів, які перебувають на різних

рівнях ієрархії (*особа, яка управляє всією злочинною організацією, та особа, яка управляє структурною частиною*).

Функції виконавця має виконувати щонайменше одна особа. Тому для констатації ієрархії в злочинній організації достатньо трьох осіб (двох організаторів, що перебувають на різних рівнях ієрархії, та виконавця).

Ієрархічність злочинної організації – це такий розподіл ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам: організатору (організаторам) усієї злочинної організації та організатору (організаторам) структурної частини. Вона передбачає: 1) особливий розподіл ролей в об'єднанні – наявність організаторів (організаторів злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); 2) поділ злочинної організації на структурні частини; 3) наявність правил поведінки, побудованих на субординації, підпорядкованості, підзвітності й дисципліні її учасників. Злочинна організація має щонайменше трирівневу ієрархічну структуру (верхній рівень утворюють організатор (організатори) усієї злочинної організації, середній – організатор (організатори) структурної частини і нижній – рядові учасники) та дворівневу систему управління (управління всією злочинною організацією та управління її структурною частиною (структурними частинами)).

Структурні частини є підсистемами злочинної організації, які виконують визначені функції щодо безпосереднього вчинення злочинів чи забезпечення функціонування всієї злочинної організації, і підпорядковані керівнику (керівному органу) злочинної організації. Їх поділяють на: 1) *територіальні* – відокремлені групи, що діють на різних територіях і виконують ті самі функції, що й злочинна організація загалом; 2) *функціональні* – відокремлені групи, які виконують різні функції в злочинній організації; 3) *змішані* (функціонально-територіальні або територіально-функціональні) – структурні підрозділи, що діють на різних територіях і виконують різні функції.